

nına faydalı hizmetlerde bulunma arzusu- nu şiddetle hissetmiş olarak III. Selim'in takdirini kazanmıştır. Mahmud Râif "vatan" kavramını çağdaş anlamda kullananların öncülerindedir. Donanma müstesarı sıfatıyla bulunduğu Korfu ve küçük Vido adasının muhasarası esnasında plan ve haritalar çizerek İstanbul'a göndermiştir. Ayrıca başarılı bir reisülküttâblık hizmeti vermiştir. Bu konumuyla ilgili olarak ele aldığı meseleler reform girişimlerinin ayrılmaz birer parçasını teşkil eder. Yabancı elçilerin suistimalleri neticesinde Osmanlı ticaretine ağır zararlar veren, yabancı devletlerin himayesinde faaliyet gösteren beratlı tüccarlar konusu ve Rusya'nın teşvikiyle Karadeniz'in diğer devletlerin ticaretine açılması için yapılan zorlamalar uğraştığı meselelerin başında gelir. Osmanlı tebaası olan tüccarların yurt dışındaki çıkarlarını gözetmek amacıyla Napoli, Marsilya, Cenova, Venedik, Mesina, Malta, Liverno gibi Akdeniz limanlarında konsolosluklar kurulmasını sağlamıştır. Karadeniz'in özellikle küçük Avrupa devletlerinin ticaretine açılmasına başarıyla karşı koymuştur. Bu konuda Hollanda elçisi Van Dadem ile, Hollanda'ya verilmiş olan 1612 tarihli ahidnâmenin yorumlanması hakkında yaptığı görüşmeler kendisinin reisülküttâb sıfatıyla meseleleri ele alışıdaki dirayet, üstün bilgi ve yüksek müzakereci özelliğini gözler önüne serer (Beydilli, *TTK Belleten*, LV/214 [1991], s. 722-727).

Eserleri. Mahmud Râif'in çalışmalarını harita tercüme, coğrafyaya dair çalışması İngiltere'ye dair gözlemlerini içeren sefâretnamesi ve Nizâm-ı Cedîd ile ilgili eseri olmak üzere dört grupta toplamak mümkündür. Mahmud Râif, devrin muhterem atlası olan *Danvil Atlası*'nın baş tarafında yer alan Avrupa-Asya-Afrika ve Amerika kıtalarını gösteren dört adet haritayı tercüme etmiştir. Bunların harita çizimlerini yabancı bir mühendis yapmış, üzerindeki mevki ve yerleri kendisi doldurmuştur. İki küre halindeki haritaların kalıpları Viyana'da çıkarılmış ve Hasköy'deki Mühendishâne Matbaası'nda basılmıştır. Londra'da bulunduğu sırada Fransızca olarak hazırladığı *Ucâletü'l-coğrafiyye* adlı eseri dönemin çağdaş bilgilerin gerisinde kalır. Eseri Viyana maslahatgüzârı Yakovaki Efendi Türkçe'ye çevirmiştir. Bu tercüme, Mahmud Râif ve Ahmed Vâsîf Efendi tarafından gözden geçirilerek Üsküdar'da Mühendishâne Matbaası'nda basılmıştır. Eser, III. Selim'in isteği doğrultusunda bir yıl kadar

önce yine aynı matbaada basılmış olan *Atlas-ı Cedîd* ile birlikte ciltlenmiştir (İstanbul 1219). İngiltere'nin durumu ve Londra şehriyle ilgili gözlemlerini içeren Fransızca eseri *Journal de voyage de Mahmoud Raif en Angleterre* adını taşır (TSMK, III. Ahmed, nr. 3707). Bu ilginç eser İngilizce, Fransızca ve Türkçe olarak yayımlanmıştır (trc. Vahdettin Engin, "Mahmud Raif Efendi Tarafından Kalem Alınmış İngiltere Seyahati Gözlemleri", *İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 135-161; trc. M. Alaaddin Yalçınkaya, "Mahmud Raif Efendi as the Chief Secretary of Yusuf Agah Efendi: The First Permanent Ottoman-Turkish Ambassador to London (1793-1797)", *OTAM*, (1994), V, 422-443; kısmî bir Fransızca tercüme, G. Veinstein, *Mehmed Efendi Le paradis des infidèles*, Paris 1981; bu Fransızca tercümenin Türkçe'si: C. Fıkırkoca, "Bir Osmanlı Gözlemcisinin İngiliz Siyasal Sistemine Bakışı", *TT*, II/19 [1984], s. 65-67). Üç bölüme ayrılan eserin birinci bölümde kara yoluyla İngiltere'ye kadar olan yolculuk sırasında geçilen yerlere temas edilir. İkinci bölümünde İngiliz müesseselerinin mevcut durumu hakkında bilgiler verilir. Son bölümde Londra şehri tanıtılır. Mahmud Râif'in en önemli eseri Nizâm-ı Cedîd ile ilgili olanıdır. Bir mukaddime, on beş bölüm (bahis) ve bir hâtmeden oluşan eser yirmi yedi levha halinde otuz altı parça gravürle süslenmiş ve Fransızca olarak yine Mühendishâne Matbaası'nda 1798'de 200 adet basılmıştır (*Tableau des nouveaux réglemens de l'Empire ottoman*). Ancak kitabın Fransızca tercümesini Mahmud Râif'in yapmadığı ortaya çıkmıştır (Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne*, s. 155 vd.). Fransızca eser, Mahmud Râif tarafından telif edilen *Numûne-i Menâzım-ı Cedîd-i Selîm Hânî* başlıklı bir metne dayanmaktadır. Bu eserin yapılan reformları yabancılara tanıtmak amacını taşıdığı ve bundan dolayı Fransızca'ya çevrilerek basıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim nüshalardan 100 tanesi devrin reisülküttâbı Âtîf Efendi'ye teslim edilerek dağıtımı sağlanmıştır. Bunlardan biri Berlin sefiri Mehmed Esad Efendi tarafından Prusya zâbitlerinden J. H. von Menu'ya verilmiş ve Almanca'ya yapılmış olan tercümesi (*Darstellung der neuesten Verordnungen im türkischen Reiche von Mahmud Raif Effendi*) 1802'de Berlin'de basılmıştır. Eseri ayrıca R. Hâlid Ziyâde Arapça'ya çevirmiştir (*et-Tanzîmâtü'l-cedîde fi'd-devleti'l-Ösmâniyye*, Trablus 1985). Kitabın Fransızca baskısının

dan ilmî kullanıma uygun olmayan zayıf bir Türkçe tercüme ve tıpkıbasımını Hüsvrev Hatemi ve Arslan Terzioğlu gerçekleştirmiştir (*Osmanlı İmparatorluğu'nda Yeni Nizamlar Cedveli*, İstanbul 1988). Eserin özgün Osmanlıca metni ve Fransızca neşrinin yeni bir tıpkıbasımını Kemal Beydilli ve İlhan Şahin tarafından hazırlanarak yayımlanmıştır (*Mahmud Raif Efendi ve Nizâm-ı Cedîd'e Dair Eseri*, Ankara 2001).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmud Râif Efendi, *Ucâletü'l-coğrafiyye*, İstanbul 1219; Mustafa Necib, *Tarih*, İstanbul 1280, tür.yer.; O. F. von Schlechta-Wssherd, *Die Revolutionen in Constantinopel in den Jahren 1807 und 1808*, Wien 1882, tür.yer.; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1968, tür.yer.; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978, tür.yer.; Erçüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçilerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri*, Ankara 1988, tür.yer.; M. Alaaddin Yalçınkaya, *The First Permanent Ottoman-Turkish Embassy in Europa. The Embassy of Yusuf Agah Efendi to London 1793-1797* (doktora tezi, 1993), University of Birmingham; Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphanesi: 1776-1826*, İstanbul 1995, tür.yer.; a.mlf., "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve Mirî Ticâret Teşebbüsü", *TTK Belleten*, LV/214 (1991), s. 687-755; İhsan Sungu, "Mahmud Râif ve Eserleri", *Hayat Mecmuası*, sy. 16 (1929), s. 9-12.

KEMAL BEYDİLLİ

MAHMUD SÂMÎ PAŞA

(bk. BÂRÛDÎ, Mahmud Sâmî Paşa).

MAHMÛD ŞEHÂBEDDİN

(شهاب الدين محمود)

(ö. 924/1518)

Behmenî sultanı
(1482-1518).

Hindistan'ın Dekken bölgesinde kurulmuş olan Behmenî Sultanlığı'nın on dördüncü hükümdarıdır. 5 Safer 887'de (26 Mart 1482) babası Muhammed Şah'tan sonra tahta geçti. Bu sırada henüz on iki yaşında olduğu için annesinin isteğiyle yerli kumandanlardan (Dekkenîler ve uzun zaman önce buraya yerleşen Habeşîler) Melik Hasan (Nizâmülmülk Bahrî) idarî işleri üzerine aldı. Bu durum aslen Hintli olmayan eşraf ve kumandanları (Âfâkiler, Garibiler) rahatsız etti. Bunların arasında en nüfuzlusu olan Yûsuf Âdil, yeni sultana bağlılığını bildirmek için geldiği Bi-

dâr'da 200 kişilik muhafız birliğiyle güç gösterisinde bulundu. Yûsuf Âdil'den çekinen Nizâmülmülk Bahrî ona merkezde kalarak yönetimde yer almasını teklif etti; fakat Yûsuf Âdil, bir asker olduğunu ve sultana gerektiğinde bu alanda yardımcı yükümlü bulunduğunu bildirerek şehir dışındaki yerine çekildi. Ancak Nizâmülmülk, sultanı ikna edip Yûsuf Âdil ve diğer kumandanların cülûs vesilesiyle yapılacak törenden sonra askerleriyle birlikte eyaletlerine dönmeleri hususunda ferman çıkarttı. Tören sırasında Nizâmülmülk sultana merkezdeki Türkler'in yönetime çok sıkıntı verdiğini, onlardan kurtulmak gerektiğini söyleyince şehrin kapıları kapatıldı ve içeride mahsur kalan Türkler'e karşı gün boyu devam eden bir katliam yapıldı. Bu katliamdan ancak yerlilerle iyi ilişkileri olan ve katliama sesiz kalan Kâsım Berîd adlı bir Türk kumandanla adamları kurtulabildi. Bu sırada şehir dışında bulunan Yûsuf Âdil olaylardan duyduğu üzüntü sebebiyle yerini terk ederek Bîcâpûr'a gitti.

Olaylardan sonra Bîdâr'da otorite sultanın annesiyle Başvezir Nizâmülmülk, Vezir Fethullah İmâdülmülk ve güvenlikle sorumlu Kâsım Berîd'in eline geçti. 1486'da Mahmûd, on altı yaşına geldiğinde kendisine yakın olan kumandanlarından Dilâver Han Habeşî'nin telkiniyle bunların nüfuzunu sona erdirmek için emir verdi. Nizâmülmülk ile İmâdülmülk kendilerine hazırlanan suikasttan kurtuldular; Mahmûd onlardan özür dilemek zorunda kaldı. Nizâmülmülk Bîdâr'da kalmayı tercih ederken İmâdülmülk iktâ olan Berâr'a gitti ve bir daha Bîdâr'a dönmedi. Ancak Nizâmülmülk bir müddet sonra Sultan Mahmûd'un emriyle öldürüldü. Bu durum Âfâkiler'in yeniden yönetimde ağırlık kazanmasına yol açtı. Sultan Mahmûd kendini sefahate verince Dekkenî ve Habeşî kumandanları Âfâkiler'e karşı yeni bir plan hazırladılar ve saraya girerek sultanın etrafındaki Aziz Han, Ali Han ve Seyyid Mirza Meşhedî adlı kumandanları öldürdüler. Sultan Mahmûd da bu sırada yardımcı gelen Kâsım Berîd'in askerleri sayesinde kurtulabildi. Şehirdeki bütün Hintliler'in öldürülmesini emreden Mahmûd'un başlattığı yeni bir katliam ancak üç gün sonra Şah Muhibullah adlı bir âlimin müdahalesiyle durdurulabildi.

Olayların ardından Sultan Mahmûd bir kutlama yapılmasını istedi ve canını kurtardığı yere günümüzde hâlâ ayakta olan bir sarayın inşasını emretti. Ancak onun

şaşaalı yaşayışı sebebiyle Behmenî topraklarında çok geçmeden yeniden huzursuzluklar baş gösterdi. Önce Kâsım Berîd ayaklanarak kendini zorla başvezir tayin ettirdi; Balaghat, Udgir ve Kelyânî (Kalyani) vilâyetlerini iktâlarına kattı; çok geçmeden bütün idarî işleri eline aldı. Bu sırada, öldürülen Vezir Nizâmülmülk'ün oğlu Melik Ahmed de isyan ederek Maharaştra'daki bütün kaleleri eline geçirdi; Bîdâr'a girip zaptettiği bu yerlerdeki hâkimiyetinin sultan tarafından tanınmasını ve babasının unvanının kendisine verilmesini sağladı. Sultan Mahmûd'un Melik Ahmed'i ortadan kaldırmak üzere görevlendirdiği ordu onun askerleri tarafından mağlûp edildi. Melik Ahmed, bu zaferin anısına bir müddet sonra Nizamşâhî hânedanının merkezi olan Ahmednagar şehrini kurdu (895/1490). Öte yandan Kâsım Berîd, Bîcâpûr'a çekilmiş olan Yûsuf Âdil'den kurtulmak için bir plan hazırlamış ve Vijay Nagar racasını Yûsuf Âdil'in topraklarını işgal etmesi için teşvik etmişti. Kâsım Berîd, Melik Ahmed'i de Yûsuf Âdil'e karşı tahrik ederek ondan kurtulmayı ummuştu. Ancak Yûsuf Âdil, Melik Ahmed'le anlaşarak hem Kâsım Berîd'i yenilgiye uğrattı hem de Vijay Nagar racasının işgal ettiği topraklarını geri aldı.

898'de (1492-93) isyan eden İran asıllı kumandan Bahadır Geylânî, Gucerât sınırındaki Mahaim vilâyetini zaptederek yağmalattı. Gucerât Sultanı Mahmûd Begarha, Sultan Mahmûd'dan duruma müdahale ederek halkın mallarının yağmacılardan alınıp kendilerine verilmesini talep edince endişelenen Mahmûd iktâ sahibi kumandanlarına Bahadır Geylânî'yi durdurmaları tâlimatını verdi; kendisi de aynı amaçla yola çıkarak Yûsuf Âdil ile buluştu. Bunun üzerine teslim olmaya ikna edilen Bahadır yine de öldürülmekten kurtulamadı (899/1494).

Sultan Mahmûd 902'de (1497) oğlu Ahmed'i Yûsuf Âdil'in kızı Bîbî Sitti ile evlendirdi ve Kâsım Berîd'den kurtulmak için Yûsuf Âdil'i Bîdâr'a davet etti. Ancak bu plan başarıya ulaşmadı ve Kâsım Berîd vefat ettiği 1504'e kadar kontrolü elinde tutmaya devam etti. Onun ölümünün ardından oğlu Emîr Ali Berîd başvezirliği üstlenerek fiilen yönetime hâkim olmaya devam etti. Bu dönemde vilâyetlerdeki iktâ sahipleri de artık bağımsız hareket etmeye başlamışlardı. Komşu Hindu hâkimleriyle Vijay Nagar ve Orissa racaları Behmenî topraklarını işgale başlayınca Sultan Mahmûd 923'te (1517) Yûsuf Âdil ile

birlikte racalara karşı giriştiği savaşta mağlûp oldu. Böylece yavaş yavaş küçük bir eyalet haline gelen Behmenî Sultanlığı, Mahmûd'un 4 Zilhicce 924'te (7 Aralık 1518) ölümünden sonra hızla parçalanma sürecine girdi. Ali Berîd'in kontrolündeki dört sultan tahta geçti. Mahmûd'un oğlu ve son Behmenî Sultanı Kelimullah, Ali Berîd'e karşı Bâbü Şah'tan yardım istediye de durumun Ali Berîd tarafından öğrenilmesi üzerine endişelenerek Ahmednagar'a çekildi. Kelimullah'ın muhtemelen 1538'de vefatıyla Behmenî toprakları beş mahallî hânedan arasında (Âdilşâhîler, Nizamşâhîler, İmadşâhîler, Kutubşâhîler ve Berîdşâhîler) paylaşıldı.

BİBLİYOGRAFYA:

Ebû'l-Feyz Feyzî, *Leât'ifi Feyzi: İnşâ-i Feyzi* (nşr A.D. Erşad), Lahor 1973, s. 103-104; Ali b. Azîzullah et-Tabâtabâî, *Burhân-ı Me'âşir* (nşr. Seyyid Hâşim), Delhi 1355/1936, s. 135, 141, 188; Nizâmülmülk Ahmed, *Tabakât-ı Ekberî* (nşr. B. De - Hidayet Hüseyin), Kalküta 1935, III, 52-62; Firişte, *Gülşen-i İbrâhîmî*, Leknev 1864, III, 362-365; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1947, s. 427-428, 435-447; G. Yazdâni, *Bidar and Its History and Monuments*, Oxford 1947; Haroon Khan Sherwani, *The Bahmani Kings of Deccan*, Hyderabad 1953; *History of Medieval Deccan: 1295-1724* (ed. Haroon Khan Sherwani - P. M. Djoshi), Hyderabad 1973-74, I-II, bk. İndeks; E. E. Speight, "Coins of the Bahmani Kings of Deccan", *IC*, IX (1935), s. 269 vd.; Mohibbul Hasan, "Mahmûd Şihâb al-Dîn", *EP* (İng.), VI, 62-63; Enver Konukçu, "Behmenîler", *DİA*, V, 353-354.

İQTIDAR HUSAIN SIDDIQUI

MAHMÛD ŞELTÛT

(bk. ŞELTÛT, Mahmûd).

MAHMUD ŞEVKET PAŞA

(1856-1913)

II. Meşrutiyet devri sadrazamı.

Bağdat'ta doğup büyüdü, bundan ötürü Arap lakabıyla da anılır. Abdülmecid devri mutasarrıflarından Çeçen asıllı Kethüdazâde Süleyman Bey'in oğludur. Köklü bir Türk ailesinden gelen annesinin soyu IV. Murad dönemine kadar uzanır. Bağdat'taki rüşdiyede bir yıl okuduktan sonra askerî okula devam etmek üzere İstanbul'a geldi (1870). Üsküdar Atlama-taşı Askerî Rüşdiyesi'ne iki yıl devam edip Kuleli Askerî İdadîsi'ne kaydoldu (1873). Burayı bitirince 1876'da Mekteb-i Harbiye'ye girdi ve 1878'de mezun olup erkân-ı harbiye sınıfına geçti. 1880'de burayı da yüzbaşı rütbesini almış olarak bitirdi ve